

Santraukos

Heterotopijos: pasauliai, ribos, pasakojimai

Inga Vidugirytė

Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Heterotopijų sąvoka, kurią prieš 50 metų Michelis Foucault įvedė erdvės heterogeniškumui nusakyti ir suprasti, iš naujo buvo aktualizuota *erdvės posūkio* šiuolaikiniuose humanitariniuose ir socialiniuose moksluose. Heterotopijos ir jiems būdingi principai, kuriuos aptaria Foucault pasakaitoje „Apie kitas erdves: utopijos ir heterotopijos“, tapo analitiniu įrankiu, leidžiančiu atskleisti alternatyvius ir savitus tam tikrų erdvės vietų funkcionavimo režimus. Tuo tarpu postmoderniam pasauliui būdingas ribos tarp „realaus“ ir „subjektyvaus“ (vidinio) pasaulio nutrynimas leido heterotopijas pritaikyti ir tokioms erdvėms kaip, tarkim, vidinė teksto erdvė (meninė erdvė) arba literatūros laukas. Kaip galima pastebėti, literatūros tyrinėjimuose heterotopijos sąvoka steigia ryšį tarp fizinio pasaulio ir vidinės teksto erdvės (analizuojamos tokios pirminės heterotopijos kaip labirintas, veidrodis, teatras, pilis), ir taip pat leidžia kalbėti apie subjekto transgresiją, kurią lemia ypatingos heterotopinės erdvės sąlygos. Kaip ir utopijos, heterotopijos yra būdas ir galimybė kalbėti apie žmogaus gyvenamąjį pasaulį ir jo reprezentacijas.

Rinkinį *Heterotopijos: pasauliai, ribos, pasakojimai* sudaro keturios dalys, kurių skirtį grindžia straipsnių teminės sąšaukos, aprašomosios erdvės fokusas (dydis) bei santykis tarp realaus ir fiktyvaus pasaulio, numanantis skirtingą teksto heterotopijų ryšį su išoriniu pasauliu. Pirmoji straipsnių dalis skiriama stambiems pasaulio erdvės vienetams ir jų reprezentacijoms įvairaus tipo tekstuose (istoriniame pasakojime, mitologijoje, kartografijoje) bei erdvinėms sąmonės struktūroms, kurių pagrindu kuriasi virtualūs pasauliai (sapnai, „neįvykę“ gyvenimai, mirtis). Antroji dalis skirta miesto ir jo heterotopijų problematikai. Čia apžvelgiamos ne tik miestų heterotopinių vietų reprezentacijos, bet ir jų pavertimas heterotopijomis literatūros teksto erdvėje. Trečioji rinkinio dalis sutelkta ties paribio heterotopijos problematika, kuri apima tiek geografinio kultūrinio regiono erdvę, tiek vieno žurnalo, tiek paskiro eilėraščio, kuriame susitinka kelios skaitymo ir interpretavimo tradicijos, erdves. Šioje dalyje publikuojami ir trys Vilniaus heterotopijas aptariantys straipsniai. Ketvirtojoje dalyje pateikiami straipsniai, analizuojantys heterotopijas, kurios sukuriamos tekste ir tik jo yra pagrindžiamos. Kai kurios iš jų turi referentus gyvenamajame pasaulyje, tačiau jų heterotopinis pobūdis nulemtas autorinių tekstinių strategijų.

Bendriausias pastebėjimas, prie kurio veda rinkinyje publikuojami straipsniai, būtų apie tai, kad erdvės tyrimai literatūroje yra itin paranki kryptis vystant tarpdisciplininį dabarties pasaulio ir žmogaus tyrimų lauką. Be to, ne tik erdvės problematika, bet ir erdvės kategorijomis grįsta analizės kalba skatina tirti įvairialypius ryšius tarp pasaulių, sąmonių ir disciplinų.

I

Santuokos siužetas kaip rusų erdvės koncepcijų indikatorius

Marija Virolainen

Rusijos mokslų akademijos Rusų literatūros institutas (Puškino namai),
Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, Sankt Peterburgas, Rusija)

Straipsnyje analizuojamas santykis tarp santuokos siužeto ir rusų erdvės koncepcijų IX–XX a. rusų literatūros ir istorijos tekstuose. Tautosakoje santuokos ritualas steigia heterotopinės erdvės struktūros normą – ribų peržengimą ir mainus tarp savos ir svietimos erdvių. Nepaisant to, rusų kultūroje įsigalėjo vientisos erdvės koncepcija, kuri permelkia tiek geopolitinės, metafizinės ir kosmologinės erdvės mitologiją, tiek asmeninę erdvę. *Senųjų laikų sakmėje (Povest vremennykh let)* tautosakinė heterotopinė norma lėmė Kijevo Rusios atsiradimą, tačiau Maskvos Rusia sukūrė Rusios kaip pirmąpradės Romos Imperijos sampratą, kuriai heterotopijos principas buvo nereikalingas ir netgi priešiškas. Modernioje literatūroje vienas aršiausių vienybės idėjos šalininkų buvo Gogolis. Jo pirmoje knygoje *Vakarai vienasėdyje prie Dikankos* yra 6 santuokos siužeto variantai, ir tik vienas jų baigiasi laimingai. Gogolio estetika ir istoriosofija formuoja žmonijos kaip vieno žmogaus, vienio, nematomos visumos idėją. Tačiau būtent tai tampa kliūtimi santuokos siužeto realizacijai. Sunkumų, su kuriais susidūrė Gogolis, vėlesnė literatūra taip pat neišsprendė. Įvairių tekstų analizė šiuo aspektu leidžia daryti išvadą, kad bandymai vystyti vientisos erdvės konceptą apeinant heterotopijos principą neišvengiamai veda prie kultūrinės normos pažeidimo.

Šventosios Uralo heterotopijos: nuo Biarmijos iki Arkaimo

Jelena Sozina

Uralo federalinis universitetas, Istorijos ir archeologijos institutas,
Rusijos mokslų akademijos Uralo skyrius, Jekaterinburgas, Rusija

Straipsnyje aptariamos Rusijos Šiaurės ir Uralo šventosios vietos – heterotopijos. Biarmija yra Rusijos europinės dalies šiaurės rytuose. Istorijoje Biarmija atsirado IX–XII a. skandinavų sagų dėka. Arkaimas yra XVII–XVI a. pr. Kr. protomiestas stepėse Uralo pietuose, kurį archeologai

surado XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje. Abi vietos yra tapusios literatūrinių ir istorinių mitų bei ideologinių spekuliacijų gamybos objektais („didieji vaizduotės rezervai“, M. Foucault). Straipsnyje analizuojamos pagrindinės šios mitologijos temos, taip pat komių rašytojo, poeto ir filosofo K. Žakovo epinė poema *Biarmija* (1916) bei šiuolaikinių rašytojų kūryba.

Virtualus gyvenimas, arba Vidinės erdvės konfigūracija Baltarusijos heterotopijoje

Tatjana Avtuchovič

Gardino valstybinis universitetas, Gardinas, Baltarusija

Straipsnyje keliamas klausimas apie heterotopijos sąvokos naudojimą skirtingais lygmenimis pasitelkiant globalų, civilizacinį žvilgsnį bei būtinybę tirti heterotopijose gyvenančių žmonių savimonę. Dabartinės Baltarusijos, kurią galima laikyti heterotopine vieta, savimonė apibūdinama kaip „nedalyvavimo metafizika“ (V. Akudovič). Įvairios vidinės erdvės konfigūracijos XXI a. baltarusių poetų kūryboje turi individualių bruožų, tačiau visos reflektuoja gyvenimą už realios erdvės ribų ir yra virtualaus erdvėlaikio variantai. Tai autorių fantazmų erdvė, kuriama mitinio pasaulėvaizdžio, kompiuterio erdvės ir oneirinės poetikos pagrindu. Subjektą eskapistą su jam būdinga intencija virtualizuoti erdvėlaikį lemia specifinė Baltarusijos kaip viso pasaulio heterotopijos situacija „tarp“ – praeities ir ateities, žemės ir dangaus, kitų erdvių ir kultūrų.

Apie simbolinę *Fausto* heterotopiją (remiantis Goethe's tragedijos I dalimi)

Aleksandr Ivanickij

Rusijos valstybinis humanitarinis universitetas, Maskva, Rusija

J. W. Goethe's *Fausto* I dalies pasakojimas ir jo prasmė remiasi Fausto judėjimu tarp semantiškai reikšmingų taškų, kurie yra jo aktualizacijos fazės. Šių taškų reikšmės apibrėžtos „Audros ir proveržio“ judėjimo idėjų, nuo pat pradžios tapusių Goethe's įkvėpimo šaltiniu. Šių idėjų vedinas vokiečių Naujųjų laikų herojus Faustas siekia galutinai pažinti ir nugalėti Gamtą. Dėl to jis duoda įžadą Mefistofeliui.

Neigimo ir pagundos dvasia siunčiama Faustui paties Dievo, bet Žemėje ji tampa vokiečių pagonybės valdove. Mefistofelis pakreipia Fausto Gamtos pažinimą tautinių poetinių gelmių pažinimo link. Erdvės taškai, tarp kurių juda Faustas, vadovaujamas Mefistofelio, tampa jo

gilinimosi fazėmis. Pirmiausia, tai „Raganos virtuvė“ ir Harco kalnai, „Valpurgijos nakties“ vieta, turintys ryšių su „Miesto gatve“, „Sodu“ ir „Ola miške“. Tai vietos, susijusios su Fausto meile Margaritai – pagrindiniu priesaikos Mefistofeliui išbandymu.

Šių vietų funkcionavimą lemia paradoksalus šėtono elgesys. Jis tarsi siekia, kad Faustas „su-stabdytų akimirką“ ir liktų amžinai su Margarita, bet iš tiesų jis skatina Faustą palikti Margaritą dėl Valpurgijos nakties, vainikuojančios jo tautinių gelmių pažinimą. Kita vertus, raganų šabas tampa Fausto skaudžių prisiminimų apie paliktą Margaritą kulminacija. Tokiu būdu Fausto artėjimas prie tautiškumo gelmių (literatūrinė „Audros ir proveržio“ programa) tampa neišvengiamos aukos ir sąžinės graužaties dialektika.

Anos Achmatovos oneirinė metarealybė

Galina Michailova

Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Straipsnio dėmesio centre – oneirinė (sapnų) erdvė ir jos poetinės reprezentacijos Anos Achmatovos kūryboje. Achmatovos poetiniuose cikluose Šiaurės *elegijos* ir *Vidurnakčio eilės*, *Poemoje be herojaus* ir dramoje *Enuma elish. Prologas, arba Sapnas sapne*, kuri buvo sudeginta 1940-aisiais, bet iš dalies atkurta septintajame dešimtmetyje, taip pat ir keliuose šeštojo dešimtmečio pabai-gos ir septintojo dešimtmečio eilėraščiuose susiduriame su tam tikra metarealybe, reiškiamą invariantiniais sapno, snaudulio, prieblandos ir naktinių apreiškimų motyvais. Vienais atvejais ši oneirinė metarealybė yra eksplicitiškai deklaruojama. Kitais – numanoma, kai Achmatova atskleidžia formalią ir substancinę teksto struktūrą, kuri yra tokia pati kaip sapno struktūra. Nepanaudotos įvykių, veiksmų, jausmų ir teiginių galimybės sudaro didžiumą Achmatovos tekstų, skirtų oneirinei tematikai. Taigi sapnas Achmatovos poezijoje yra suprantamas ne kaip alternatyvus galimas pasaulis, bet kaip galimybių pasaulis.

Sapno metarealybė gali būti apibūdinama kaip santykinė heterotopija, „kita vieta“, sukurta poeto vaizduotės. Tokios sapninės heterotopijos poreikis gali kilti iš savęs perkūrimo (kito, potencialaus savęs modeliavimo), kadangi oneirinėje heteroklitinėje erdvėje galima perkurti bū-draujančio pasaulio ryšių tinklą: kaip sakė Foucault, atspindėdamos kitas vietas, heterotopijos verčia jomis suabejoti arba jas neutralizuoja, arba apverčia.

Kito pasaulio heterotopija (remiantis sapnais apie mirusiuosius Peipaus ežero kairiojo kranto tautosakoje)

Anželika Šteingold

Tartu universitetas, Tartu, Estija

Peipaus ežero kairiojo kranto sentikių tautosakinė tradicija gyva iki šiol. Jie tiki, kad mirusiųjų sielos sapnuose lanko gyvuosius. Priklausomai nuo to, kas inicijuoja susitikimą sapne – mirusysis ar gyvasis, – galima išskirti du sapnų pasakojimų tipus. Straipsnyje aptariamos abi sapnų rūšys. Daugumoje sapnų „dialogo“ su „regėtoju“ iniciatorius yra mirusysis. Jis „ateina“ pranešti apie savo „poreikius“. Antruoju atveju „regintysis“ „aplanko“ kitą pasaulį, kad sužinotų apie mirusį žmogų. Pirmosios kategorijos sapnuose erdvė yra itin *artima* šiam pasauliui: ji panaši į mirusiojo namus, tik veidrodiškai atspindėtus sapne. Erdvė kitos grupės sapnuose priklauso kitam pasauliui. Ji yra kažkur „virš“. Mirusieji gyvena namuose su daugybe atskirų kambarių – kaip bendrabučiuose ar ligoninėse. Kiekvienas turi mažą uždara erdvę. Jų judėjimas ir pozos yra apriboti: jie gali sėdėti, gulėti, bet negali eiti, bėgti. Abu erdvės tipai gali būti apibūdinti kaip utopijos ir heterotopijos, nors antrasis yra labiau heterotopinis.

Ankstyvosios modernybės pasaulio žemėlapiai kaip reprezentuojamos erdvės estetizacija ir konceptualizacija

Anton Nesterov

Maskvos valstybinis lingvistinis universitetas, Maskva, Rusija

Ankstyvosios modernybės žemėlapiai formavo pasaulio vaizdą – *Imago mundi*. Toks buvo Stab-Wernerio žemėlapis, įgijęs širdies formą Oroncijaus Finėjaus 1536 m. pasaulio žemėlapyje. Šį žemėlapiį apmąstė ne vienas XVII a. autorius, tarp jų – ir Johnas Donne'as. Finėjaus kartografinis šedevras sukūrė figūrinių žemėlapių, susijusių su emblematikos tradicija, madą. Tarp jų buvo vadinamasis Kvailio kepurės pasaulio žemėlapis (1590). Vėliau prie papildomų prasmų kūrimo prisidėjo įvairūs žemėlapių įrėminimai. Todėl Naujųjų laikų pradžios žemėlapiai turi būti laikomi ne tik erdvės reprezentacijomis, bet ir tam tikrais pasaulio konceptais.

Peizažo heterotopija: kartografinis impulsas Nikolajaus Gogolio kūryboje

Inga Vidugirytė

Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Straipsnyje peizažas traktuojamas kaip interdisciplininė sąvoka, kuri gali būti taikoma realiam kraštovaizdžiui, meno kūriniiui ar mokslo objektui aptarti. Kaip tapybos žanras peizažas yra tokia pat heterotopija kaip ir sodas, kurį Foucault aptaria savo garsiajame straipsnyje „Apie kitas erdves“. Kaip heterotopija peizažas turi specifinį santykį su kitu pasauliu: jis atspindi gamtą, yra jos dalis, bet, kita vertus, pasirodo kaip žmogaus kultūrinės veiklos rezultatas. Straipsnis analizuoja ryšį tarp geografinio peizažo, kuris kaip toks buvo conceptualizuotas Alexanderio Humboldto ir Carlo Ritterio darbuose, ir literatūrinio peizažo, sukurto Nikolajaus Gogolio apysakoje *Baisus kerštas*. Tekstų analizė parodo, kad kurdamas apysakoje Karpatų kalnų aprašą Gogolis naudojo Ritterio bareljefiniu Europos žemėlapiu, o apibrėždamas siužeto raidos erdvę panaudojo prancūzų inžinieriaus Guillaume'o Le Vasseuro de Beauplan'o „Generalinį Ukrainos žemėlapi“. Naudodamas žemėlapius kaip geografinius šaltinius Gogolis, remdamasis Herderiu ir Vakarų Europos istorikais, siekė sukurti Ukrainos peizažą, kuris paaikšintų jos istoriją ir tautos dvasią. Santykis tarp bareljefinio Europos žemėlapio ir Ukrainos žemėlapio, kurį steigia jų gretinimas Gogolio apysakoje, leidžia teigti, kad rašytojas suvokė Ukrainą kaip vieno didelio Europos peizažo dalį ir savitą jos heterotopiją.

II

Fizinis, juridinis ir svarbus asmuo valdžios heterotopijoje (Gogolio *Apsiaustas* Michelio Foucault teorijų šviesoje)

Artiom Marčėnkov, Karla Solivetti

Romos Tre universitetas, Roma, Italija

Straipsnyje analizuojamos diskursyvinės ir disciplinuojamos praktikos, glūdinčios Rusijos Imperijos Nikolajaus I galios ištakose. Analizės priemone tampa Foucault teorijų taikymas Gogolio apysakai *Apsiaustas*. Čia rekonstruojamos kodifikuotos ir neformalios taisyklės, kurios lemia biurokratinės sistemos narių *habitus* (kūnas; šnekamosios ir raštinės kalbos maniera; aprangos ir gestų semiotika; skirtingi vaidmenys hierarchinės struktūros ritualuose). Pagrindinė *Apsiausto* opozicija atskleidžia prieštarą tarp formalaus legalaus statuso (pasireiškiančio

kitų bauginimu) viešųjų paslaugų heterotopinėje erdvėje ir realios valdžios, kurią turi konkretus asmuo, kvalifikuojamas valdžios ir reputacijos kombinacijos pagrindu kaip „svarbus asmuo“.

Sankt Peterburgo kalėdinės mugės XIX ir XX amžių sandūroje

Jelena Dušečkina

Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, Sankt Peterburgas, Rusija

Straipsnyje formuluojama „sezoninės heterotopijos“ sąvoka, kuri asocijuojama su specifiniu kalendoriniu periodu, ir ši asociacija skiria ją nuo heterotopijų, kurios nepriklauso nuo kalendoriaus. Čia analizuojama heterotopija, susijusi su Kalėdų eglutėmis. XIX a. pradžioje kalėdinės eglės buvo statomos tik vokiečių namuose. Nuo amžiaus ketvirtojo dešimtmečio papuoštos eglutės buvo pardavinėjamos cukrainėse, o nuo vidurio pradėtos pardavinėti aikštėse ir turguose. XX a. pradžioje tradicija buvo pradėta suvokti kaip nacionalinė. Taip Kalėdos, buvusios tik bažnytine švente Rusijoje, įgijo pasaulietinės šventės aspektų. Atsirado daugybė eglučių turgų, skelbiančių apie artėjančią šventę. Būtent čia susikūrė „kita erdvė“ – dėl savo pasirodymo kitybės, dėl kuriamos kitokios veiklos ir šventės laikotarpio auros.

Lenino kalnai kaip *Kultūros 2* heterotopinis lokusas

Vasilij Ščiukin

Jogailos universitetas, Krokva, Lenkija

Straipsnio autoriaus tikslas – aptarti tam tikrą Maskvos teritoriją – Žvirblių kalnus (*Vorobjovy Gory*, 1935–1991 metais Lenino kalnus), kurie sovietmečiu ženkliai skyrėsi nuo stereotipinės totalitarinės kultūros, taip pat vadinamos *Kultūra 2* (V. Paperny). Jau XIX a. norėta šiose kalvose sukurti proto ir pilietinių dorybių šventovę (tokia turėjo tapti Kristaus Išgelbėtojo šventovė). Ši mitologinė poetika buvo sustiprinta garsiosios Aleksandro Herceno ir Nikolajaus Ogarevo priesaikos (1827). Sovietinėje Rusijoje planuota pastatyti dar vieną proto šventovę – Ivano Leonidovo suprojektuotą Lenino laisvųjų mokslų institutą. Galiausiai čia buvo pastatytas monumentalus Maskvos valstybinio universiteto pastatas, vienas iš *Kultūros 2* simbolių. Erdvėje aplink universitetą iškilo mokslo institutai, „Mosfilm“ kino studija, Pionierių rūmai, teatras, cirkas, stadionas ir botanikos sodas. Visos šios įstaigos suteikė Lenino kalvoms elitinį pobūdį. Simbolizuodama mokslo ir progreso idealus ši heterotopija buvo sąlyginės tvarkos, kilnumo ir garbingumo sala neramioje sovietinėje grubumo ir pažeminimo jūroje.

Archyvo ribos: Sergejaus Loznicos *Blokada* (2006)

Natalija Arlauskaitė

Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Straipsnyje kvestionuojama filmų archyvo tvarka dirbant su masinių žudynių, mirties ir kančios kino dokumentais. Analizuojama, kaip sukonstruotos istorinės atminties, paremtos archyvu, formos, ką šių formų įsisavinimas sako mums apie kolektyvinę „įsisavintojų“ tapatybę bei jų istorinės atminties konfigūraciją.

Analizė parodo, kokią archyvo formą palaiko Sergejaus Loznicos filme *Blokada* (2006) taikomos naratyvinės strategijos, pirmiausia, pasitelkiant vaizdo ir garso montажą; kokią galios poziciją ši archyvo forma perduoda ir kokias išvadas galime daryti apie karo reprezentacijas šiuolaikinėje Rusijoje.

Filmo analizė atskleidžia, kad istorinės atminties konsensusas (tikriausiai ne tik Rusijoje) moka savo kainą: jis ištraukia į retro-scenarijų (Jean Baudrillard, Thomas Elsaesser). Analizė įrodo, kad archyvavimo konvencijas sunku ženkliai keisti, nes „liudijimo“ tvarka įsišaknijusi instituciškai organizuotame archyve ir dominuojančiuose reprezentacijos modeliuose.

Niujorkas rusų diasporos poezijoje po 9/11

Jakov Klots

Džordžijos technologijos institutas, Atlanta, JAV

Straipsnis analizuoja, kokį vaidmenį rusų imigrantų poezijoje apie Niujorką suvaidino 2001 m. rugsėjo 11 d. (9/11). Teigiama, kad 9/11 tapo posūkio tašku rusų literatūrinėje miesto percepcijoje, ypač žvelgiant kartų aspektu. Pirmoji straipsnio dalis aprašo sunaikintų bokštų „dvynių“ architektūrinės, kultūrinės ir socialinės reikšmės pasitelkiant Michelio Foucault *heterotopijų* sąvoką, kuri buvo suformuluota 1967 m., t. y. keliais metais anksčiau, nei buvo pastatytas Niujorko pasaulinės prekybos centras. Pasiremiant šiuo istoriniu momentu straipsnyje teigiama, kad tris dešimtmečius bokštai „dvyniai“ įkūnijo beveik visus *heterotopijų* principus ir pačią postmodernizmo epochą, kuri produkavo Foucault mokymą. Antroji straipsnio dalis skiriama parodyti, kad 9/11 aktualizavo daugybę poetinių miesto reprezentacijų motyvų ir tropų, kurie latentine forma visada dalyvavo miesto mitologijoje. Kaip rodo analizuojami pavyzdžiai, 9/11 tapo įvykiu, kuris palengvino poeto akultūrizacijos procesą naujoje miesto lingvistinėje ir kultūrinėje aplinkoje.

Valpurgijos naktis, arba Sovietinio beprotnamio heterotopija

Laura Piccolo

Romos Tre universitetas, Roma, Italija

Straipsnis analizuoja heterotopinę sovietmečio psichinės sveikatos institucijos erdvę (ne)dialogo tarp sovietinio utopinio diskurso ir heterotopijos sąlygomis ir jos literatūrinę reprezentaciją Venedikto Jerofejevo tragedijoje *Valpurgijos naktis, arba Komandoro žingsniai* (1985).

Heterotopijos ir beprotybės koncepto susiejimas yra itin produktyvus: heterotopinės yra nematomos kūno erdvės, kuriose gimsta haliucinacijos, tokį pat pobūdį turi ir psichiatrinė ligoninė, atskira erdvė, paprastai esanti miesto pakraštyje.

Sovietinėje visuomenėje deviacinės heterotopijos (kalėjimai, darbo stovyklos, psichiatrinės ligoninės ir t. t.) turėjo lemiamą vaidmenį palaikant utopinį diskursą: jos izoliuodavo kiekvieną, kuris trukdė socialistinės utopijos realizacijai.

Jerofejevo pjesėje *Valpurgijos naktis* pusiau žydas alkoholikas poetas Levas Gurevičius patenka į psichiatrinę gydyklą balandžio 30 d. (t. y. Valpurgijos naktį). Čia jis tą pačią naktį miršta kartu su kitais palatos pacientais per „Šabą“, kuris asocijuojamas su Gegužės pirmosios švente. Alkoholis ir mirtis yra nebūties formos, leidžiančios išvengti sovietinės realybės (utopinės erdvės) ir psichiatrinės ligoninės (heterotopinės erdvės).

Jerofejevo tragedija buvo pastatyta tik 1989 m. Kiekvienais metais ji simboliškai rodoma balandžio 30 d. Maskvos „Na Jugo-Zapade“ teatre. Taigi teatre, dar vienoje heterotopinėje erdvėje, kuri „leidžia suderinti realioje vietoje keletą skirtingų, tarpusavyje nederančių erdvių“ (Foucault), literatūrinė ir mitinė Valpurgijos naktys yra rituališkai ir heterotopiškai sudeginamos.

Komunalinio buto heterotopija

Danijela Lugarić Vukas

Zagrebo universitetas, Zagrebas, Kroatija

Knygoje *Sovietinės patirties istorijos. Memuarai, dienoraščiai, sapnai* (2009) Irina Paperno rašo, kad komunalinis butas tapo viena iš pagrindinių sovietmečio metaforų ir savivokos emblema. Išiškniėjusi gerai žinomų autorių, tokių kaip M. Bulgakovo, E. Zamiatino, J. Olešos, D. Charms, M. Zoščenkos, kūryboje, ši tradicija dažnai iškylo ir XX–XXI a. literatūroje ir kultūroje ir leidžia kalbėti apie rusų sovietinės literatūros „komunalinį tekstą“. Straipsnio tikslas – naujai nušviesti šią išskirtinę sovietinio gyvenimo stiliaus ypatybę analizei pasitelkiant Foucault heterotopijų konceptą. Komunalinis butas buvo galinga gyvenimo disciplinavimo priemonė, kuria buvo siekiama pertvarkyti sovietinę visuomenę „iš apačios“. Tačiau literatūroje komunalinis butas reprezentuojamas kaip nedisciplinuota deviacijos ir ekstremalios *kitybės* erdvė. Straipsnyje

bandoma atsakyti į du intriguojančius klausimus: 1) ar komunalinės patirtys ir vietos, aprašytos šiuolaikinių rusų autorių (J. Mamlejevo, L. Rubiņšteino, N. Sadur), kuria „paklusnius kūnus“ (Foucault, 1975) ir 2) ar heterotopinės erdvės yra patiriamos kūniškais jutimais (ir, vadinasi, suvokiamos ne tik erdviškai, bet ir laikiškai), koku laipsniu laikiškumo aspektai struktūruoja heterotopines ir komunalines erdves?

Erdvė erdvėje: paslėpto protesto heterotopijos kine

Nijolė Keršytė

Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Foucault konceptualizuoja heterotopinę erdvę substancialiai. Santykis tarp heterotopinės ir topinės erdvių yra išorinis. Straipsnis analizuoja tokias heterotopijos formas, kurios susikuria situacijose, čia vadinamose santykinėmis. Atitinkamai tokiam požiūriui, erdvė nėra heterotopinė *a priori* ar iš prigimties. Ji tampa tokia, kai yra naudojama specifiniu būdu arba tam tikroms praktikoms. Dar daugiau, tokios erdvės atsiduria topinės erdvės atžvilgiu ne išorėje, bet jos viduje. Kitais žodžiais, *kitybė* pasirodo pačioje *tapatybėje*. Šis ryšys tarp erdvės ir agento veiksmo, judesio ar elgesio su kitu yra aptinkamas tam tikruose kinematografiniuose naratyvuose. Pateikiama analizė susitelkia ties heterotopijos sukūrimo procesais dviejuose filmuose – *Kietas riešutėlis* ir *Pianistė*, kuriuose slapta kova prieš dominuojančią tvarką manifestuojama per specifinį ryšį su dominuojančia erdve.

III

„Vaikystės ne čia“ heterotopija. Lenkų, baltarusių, lietuvių paribio gyventojų vietinės bendruomenės XIX a. pabaigoje lingvistiniai bruožai (remiantis Witoldo Skorwido prisiminimais)

Sergej Skorvid

Rusijos valstybinis humanitarinis universitetas, Maskva, Rusija

Straipsnyje analizuojami prisiminimai, kuriuos 1953 m. Maskvoje parašė autoriaus senelis Witoldas Skorvidas, gimęs 1883 m. Dinaburge (šiandieniniame Daugpilyje), Latvijoje. Prisiminimai aprašo vaikystę „kresuose“. Tekstas, parašytas rusų kalba su lenkiškais intarpais, gali būti traktuojamas kaip bandymas atkurti vieno iš prieš šimtmetį gyvavusių Vidurio ir Rytų Europos istorinių, kultūrinių ir etnolingvistinių regionų heterotopiją, taip pat ir „vaikystės ne čia“ heterotopiją. Šios heterotopijos šerdį sudaro „prisimenamų namų“ sąvoka, kuri memuaristui turi simbolinę vertę ir

kurios viena iš formų buvo lenkų kalba, turėjusi „kaimišką“ ir „miestišką“ variantus, atitinkančius rusų kalbos poveikio mastą. Pirmasis variantas, kuriame dominavo lenkų kalba, buvo būdingas bajorų žemvaldžių (taip pat šio regiono polonizuotų žemdirbių) kalbai, tuo tarpu antrasis variantas buvo ženkliai rusifikuotas ir tarnavo oficialių valdžios atstovų ir panašių grupių komunikacijai. Baltarusių ir lietuvių kalbų elementai šioje heterotopijoje nebuvo tokie ženklūs, nors Lietuva prisiminimuose egzistuoja kaip svarbi priešprieša. Ji reprezentuojama kultūrinėmis sąvokomis, susijusiomis, viena vertus, su Lietuvos istorija ir mitologija, o kita vertus – su kasdienybės aspektais (pvz., patiekalų pavadinimais).

Nuo periferijos prie centro: žurnalas *Zeszyty Literackie* ir poetų „triumviratas“ (Miłoszas, Brodskis, Venclova)

Olga Baraš

Vertėja, Maskva, Rusija

Postmodernus protas siekia kalbėti apie neerdvinius dalykus erdvės terminais. Tai būdinga ir literatūrai: komparatyviniame kontekste sąvoka „literatūrinė erdvė“ vis dažniau pakeičia tradicinę „literatūros proceso“ sąvoką. Šiuo požiūriu literatūra tampa kita erdve su jai būdingomis konvencinėmis vietomis, utopijomis ir heterotopijomis. Straipsnyje analizuojama emigrantinės spaudos heterotopija, tampanti abiejų kultūrinių kontekstų, kuriuose ji egzistuoja (gimtojo ir egzilinio), „kita erdve“. Analizuojant lenkų emigrantinį žurnalą *Zeszyty Literackie* (Paryžiaus laikotarpis, 1983–1989), aptariamas trijų iškilųjų į JAV emigravusių europiečių poetų – Czesława Miłoszo, Josifo Brodskio ir Tomo Venclovos – vaidmuo. Analizė atskleidžia, kad poetų „triumvirato“ veikla kūrė „dvigubą heterotopiją“, t. y. „kitą erdvę“ „kitos“ (emigrantinės) spaudos viduje.

Vieno eilėraščio heterotopija (N. Asejevo *Liaudies šokis* kaip baltiškas–slaviškas tekstas)

Sergej Preobraženskij

Rusijos Tautų draugystės universitetas, Maskva, Rusija

Heterotopinė situacija kuriasi regionuose, kuriuose daugianacionalis kultūrinis ir istorinis kontekstas kuria prielaidas ambivalentiškam teksto interpretavimui, t. y. regionuose, kuriuose bendra interpretavimo konvencija neegzistuoja. Tokios prielaidos yra tipiškos tam tikroms Vidurio Europos dalims iki šių dienų. Paribio zonose ryšys tarp centro ir periferijos labiau komplikuo-
tas nei binariniuose centristiniuose dariniuose. Straipsnyje heterotopijos sąvoka pasitelkiama metrinei ir semantinei N. Asejevo eilėraščio *Liaudies šokis* (*Pliaska*) analizei. Eilėrašties įdomus

savo ritmika, turiniu ir leksiniais pasirinkimais, tarp kurių – tikriniai vardai, rodantys autoriaus patirtą baltų–slavų paribio („kresų“) įtaką. Eilėraštis analizuojamas plačiame slavų (rusų, ukrainiečių, baltarusių, bulgarų ir lenkų) poezijos kontekste. Taip pat aptariama slavų eilėdaros universalija, heksasilabinė eilutė, susidedanti iš dviejų (kartais trijų) fonetinių žodžių. Toks eilėdaros tipas rusų poezijos kontekste yra suvokiamas kaip išimtinai ukrainietiškos kilmės ir kuria stiprų stilizacijos išpūdį. Straipsnyje siūloma kita heksasilabinės eilutės interpretacija, susiejanti ją su baltų–slavų paribio heterotopija.

Nacionalinio literatūros lauko heterotopijos: teoriniai klausimai tiriant Lietuvos „kitas literatūras“

Taisija Laukkonėn

Lietuvos socialinių tyrimų centras, Vilnius, Lietuva

Etninių mažumų raštija tiriama jau daugiau nei 20 metų JAV, Kanadoje, Australijoje ir Europos sąjungoje; tačiau posovietinėse šalyse, tokiose kaip Lietuva, tai visai nauja ir „erškėčiuota“ sritis. Viena priežasčių, kodėl daugiakultūris ir tarpkultūris dialogas yra sunkiai vystomas posovietinėje erdvėje, yra sovietinės „tautų draugystės“ politikos palikimas. Kita priežastis yra ambivalentiška mažumų (pavyzdžiui, rusų ir lenkų Lietuvoje), kurios istoriškai traktuojamos kaip kolonizatoriai, padėtis.

Straipsnis aptaria tris galimus būdus konstruoti Lietuvos mažumų literatūrą kaip tyrimo objektą. Pirmasis požiūris susitelkia ties etninių mažumų literatūros problema vietinės kultūros ar valstybės kontekste. Ši perspektyva susijusi su Gilles'io Deleuze'o ir Félixo Guattari „mažosios literatūros“ ir „tapimo mažu“ sąvokomis. Antrasis požiūris aptaria išvietintą literatūrą kaip diasporos diskurso dalį, kuri šiuo metu turi revizuoti tradicinės, pokolonijinės ir posovietinės diasporos sąvokas. Trečiasis požiūris numano, kad tarpkultūris literatūrinis fenomenas turi būti analizuojamas pasaulio literatūros kontekste, kurį pirmą kartą aprašė Pascale Casanova knygoje *Pasaulinė literatūros respublika*.

Vilniaus heterotopijos šiuolaikinėje lietuvių literatūroje: panorama kaip *nekasdienybės* erdvė

Julija Snežko

Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Straipsnyje aptariama heterogeniška Vilniaus erdvė trijuose lietuvių literatūros tekstuose – Jurgio Kunčino *Tūloje* (1993), Ričardo Gavelio *Vilniaus pokeryje* (1989) ir Antano Ramono apysakoje *Balti praėjusios vasaros debesys* (1991). Erdvė analizuojama dviem aspektais: nustatant

„personalinės“ pagrindinių herojų topografijos ryšius su galios (sovietų valdžios) dominuojamu erdvės diskursu ir – tai ypač svarbu šiame straipsnyje – analizuojant būdus, kuriais herojai suvokia miestą priklausomai nuo jų pozicijos erdvėje.

Prieinama prie išvados, kad horizontalus miesto planas atitinka kasdienybės erdvę, kurioje herojai stengiasi susikurti ir įtvirtinti savo „nuosavą“ erdvę būdais, konfliktuojančiais su galios diskursais; tuo tarpu panoraminio žvilgsnio pozicijos tampa vietomis, kuriose jie gali išsivaduoti iš miesto „gniaužtų“. Tačiau šios pozicijos nefunkcionuoja kaip vietos, kuriose gali realizuotis jų troškimas „valdyti“ miestą žvilgsniu. Priešingai, jie atkuria miesto materialumą, tekstūriškumą. Galima sakyti, kad šiuose tekstuose panoraminiai apžvalgos taškai funkcionuoja kaip „kita erdvė“, nekasdienybės erdvė arba heterotopija horizontaliam kasdienybės planui. Šioje vietoje pasakojimas apie Vilniaus miestą nutrūksta ir tampa girdima miesto muzika.

Vilna: potrauminiai naratyvai

Lara Lempert

Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Straipsnyje susitelkiama ties didžiuliu ir chronologiškai, geografiškai, žanriškai ir lingvistiškai heterogenišku tekstų apie žydų Vilną korpusu, susikūrusiu po Antrojo pasaulinio karo. Vilnos žydų gyventojų sunaikinimas ir nesugrąžinamas prieškarinio miesto gyvenimo praradimas reflektuojami kaip kosminė katastrofa, ir tai paskatina konstruoti pohlolokaustinį Vilnos paveikslą kaip prarastą rojų. Šio naratyvo genėzė siekia žodinius ir vizualius Vakarų žydų, lankiusių Vilną Pirmojo pasaulinio karo metais, tekstus. Ši paradigma tarpukariu buvo įsisavinta ir sustiprinta Vilnos ir Lietuvos žydų literatūroje ir menininkų. Taigi pohlolokaustinis žydų Vilnos paveikslas buvo formuojamas ne tik aktualios atminties ir skausmo, bet ir šių laipsniškai susikūrusių „konstrukcijų“, palaikiusių egzaltuotą ir nostalgiką idealų chronotopą.

Vilnius kaip *kita erdvė* rusų literatūroje

Pavel Lavrinec

Vilniaus universitetas, Vilnius, Lietuva

Straipsnis analizuoja esminius Vilniaus reprezentacijos rusų literatūroje bruožus, kurie išreiškia skirtingus Vilniaus kaip heterotopinės ir heterochroninės *kitos vietos*, su jai būdinga laiko slinktimi ir elgsenos scenarijais, aspektus. Analizuojama medžiaga – prozos ir poezijos kūriniai, taip pat kelionių eseistiniai tekstai bei Rusijoje po Antrojo pasaulinio karo rašyti memuarai. Šiuose tekstuose Vilnius tapomas ne (arba ne vien) kaip sovietinis miestas, akivaizdžiai ne kaip

rusiškas miestas; jis yra kitoks, tačiau jis nėra keistas. Miestas yra skirtingos architektūros, labiausiai dėl viduramžiško gatvių ir kiemų tinklo, gotikinės ir barokinės architektūros, daugybės šventovių, neįprastų vardų ir daugiakalbystės. Šie bruožai leidžia Vilnių apibūdinti kaip švelniai egzotišką ir nuostabų. Vilniaus heterotopijoje praeitis ir dabartis egzistuoja drauge ir persipina. Praeities aktualumas atsispindi atminties ir senųjų laikų motyvais, taip pat paskirais komponentais – gatvėmis, namais, bažnyčiomis. Ypatinga vieta, kurioje praeitis nedingsta, bet toliau gyvuoja, leidžia sugrįžti į praeitį arba susigražinti praeitį. Vilniaus pasakojimai yra sugrįžimo istorijos – sugrįžimo į Vilnių, į kultūrinę tradiciją, individualią atmintį ir istorinę praeitį, galiausiai – sugrįžimo prie tikrų vertybių.

IV

Chersono žemvaldys: kita erdvė Gogolio *Mirusiose sielose*

Vladislav Krivonos

Samaros socialinių ir humanitarinių mokslų akademija, Samara, Rusija

Straipsnyje aptariamas heterotopijos generavimo mechanizmas Gogolio kūryboje, susijęs su specifiniais *Mirusių sielų* pagrindinio herojaus mąstymo apie erdvę bruožais. Tokį požiūrį lemia ne išorinės aplinkybės, bet autoriaus meninės priemonės. Aptariamos sielų perkėlimo į Chersono provinciją siužeto simbolinės reikšmės ir funkcijos. Čičikovo rašymas generuoja tikrovės reprezentacijas kaip daugiasluoksnę palimpsestinę erdvę. Fikcinė erdvė įtraukia geografinę erdvę, o geografinė įgyja fikcinių bruožų. Jų ryšys painus ir neaiškus. Surašinėdamas mirusias sielas Čičikovas yra ne tik „pirkėjas“, bet ir *niekio* valdovas. Straipsnyje teigiama, kad Gogolis išverčia Jekaterinos II „Graikiškojo projekto“ idėją, susijusią su Krymo užkariavimu. Būdamas Krymo kaip „žemės rojus“ parodija Chersono provincija simbolinėje *Mirusių sielų* struktūroje atlieka *kitos vietos* vaidmenį.

Miesto, kaimo, kurorto heterotopijos Ivano Bunino pasaulyje

Eleonora Šestakova

Doneckas, Ukraina

Straipsnyje, remiantis Bunino proza, bandoma apsvarstyti aktualų literatūrai heterotopijų klausimą, kuris įsisavintas socialiniuose moksluose, bet yra pasyvus Rusijos filologijos lauke. Klausimas keliamas, ar heterotopijos sąvoka yra paranki literatūros tyrimams, kuriuose įsitvirtinusi tokios sąvokos kaip meninė erdvė, erdvės ir laiko koreliacija, *topos*, *locus*, diskursas, chronotopas.

Straipsnis yra eksperimentinis – siekiantis išskirti heterotopines Bunino erdves. Tyrimas rodo, kad heterotopijos sąvoka paranki literatūros tyrimui: jos pagrindu galima aiškinti kompleksiską labirantinę erdvės struktūrą, erdvės ir asmens ryšį, kurį sunku paaiškinti konvenciniais terminais. Miesto, kaimo, kurorto heterotopijos Bunino yra siejamos su fenomenologiniu asmens suvokimu, jos atspindi viena kitą ir individo vidinį pasaulį, taip pat pastarąjį formuojančius veiksnius, keičia, identifikuoja nežinomybę ir reprezentuoja pertrūkį kasdienybėje.

Kitos vietos vėlyvojoje V. Rasputino kūryboje:

Troba ir Regėjimas

Natalija Kovtun

Sibiro federalinis universitetas, Krasnojarskas, Rusija

Straipsnyje heterotopijos sąvoka taikoma vėlyvajai Rasputino kūrybai, kurioje atsiranda specifinės erdvės vietos – kapinės, kapas, sala-laivas (*Matoria*), šventykla, namas-lokys. Ypatingas dėmesys yra skiriamas žmogaus statusui ir funkcijai heterotopijoje nusakyti. Teigiama, kad *kitos vietos* realizuoja herojaus prasmingos egzistencijos, kuri buvo neįmanoma istorijoje ir kuri yra siejama su savęs atradimu, ilgesį. Noras išplėsti dabarties ribas iki užkalbinio pasaulio atveria daugiasluoksnią visatą ir išlaisvina iš egzistencinio teroro, leidžia prisiliesti prie metafizinės gyvenimo misterijos.

Pastarieji erdvės modeliai aptinkami kone kiekviename Rasputino vėlyvajame kūrinyje. Apysaka *I tą pačią žemę (V tu že zemlju...)* yra apie naujų kapinių įsteigimą toli nuo žemės, kuri buvo dominuojančių galių desakralizuota, taigi pačios laidotuvės tampa rezistencijos aktu. Herojus negali atsispirti norui žvilgtelėti per gyvenimo kraštą, keliauja prie užtvindytų kapinių ir miršta. Tuo pat keliu nueina ir herojus-triksteris – palieka užterštos upės griūvančius krantus ir traukia prie jūros, kur išlikusi senovės srovė – „gyvenimo vanduo“. Apysakoje *Troba (Izba)* herojės namas kyla iš jos sielos vidaus, realybė kuriasi iš pranašiško žodžio ir juo laikosi. Namas tampa karstu, kuriame susikryžiuoja pasauliai, heterotopijos, gyvieji susitinka su mirusiais, teisieji – su nusidėjėliais, *savi* – su *svetimais*. Tokios erdvės nėra skirtos gyvenimui – tai savęs pažinimo, pasirinkimo vietos, kuriose akimirksniu nušvinta tiesa, nebūtinai herojaus atpažįstama.

Istorinės ir naratyvinės heterotopijos (L. Ulickajos romanas *Danielis Štainas*, vertėjas)

Tünde Szabó

Vakarų Vengrijos universitetas, Sombathėjus, Vengrija

Pirmoji straipsnio dalis tiria galimybes taikyti M. Foucault heterotopijos principus literatūros kūriniui. Analizė parodo, kad visi šeši Foucault apibrėžti principai galioja ir literatūros kūriniui, jeigu, remiantis Jurijaus Lotmano semiosferos teorija, heterotopijos yra interpretuojamos kaip semiotinė erdvė.

Antroje straipsnio dalyje heterotopijos sąvoka taikoma Ulickajos romanui. Heterotopijos tampa pasakojimą konstruojančiais blokais ir kaip istoriniai elementai iškyla kalbant apie herojaus gyvenimą.

Romano išeities taškai – tiek siužeto, tiek pasakojimo prasme – susidaro istorinėse heterotopijose: žydų gete ir partizanų stovykloje. Romano naratyvo lygmeniu tam tikri tekstų tipai (pvz., policijos raportai, prisipažinimai, skelbimų lenta, reklama, malda ir t. t.) yra heterotopiniai tradicinio naratyvo, turinčio fundamentalią reikšmę Ulickajos romane, atžvilgiu.

Šiuolaikinės idilijos. Idilijos chronotopo naudojimo būdai ir funkcijos rinktiniuose šiuolaikinės rusų literatūros kūriniuose

Katarzyna Syska

Jogailos universitetas, Krokva, Lenkija

Straipsnyje tiriami idilinio chronotopo elementai Liudmilos Ulickajos romane *Medėja ir jos vaikai* bei rinktiniuose Timuro Kibirovo eilėraščiuose. Nepaisant to, kad idilės žanras lyrinėje poezijoje nebėra toks populiarus, šiuolaikinėje rusų literatūroje yra pakankamai kūrinių, kuriuose naudojamas idilės chronotopas (M. Bachtinas), idilės estetiškas modalumas (F. Schiller, V. Tiupa). Analizuojamuose Ulickajos ir Kibirovo kūriniuose idilė naudojama kaip konstruktyvus principas kuriant specifinį naratoriaus / lyrinio subjekto pasaulėvaizdį. Tuo pat metu galima kalbėti apie heterotopinių idilijų pobūdį (M. Foucault), nes jos tampa alternatyviomis arba priešingomis vietomis dominuojantiems erdvei ir diskursams. Idilinė Medėjos Krymo namo vieta kuria tikrą *kitą vietą* totalitariniam Stalino režimui, siekiančiam pajungti individą ir jo privačią šeimos sferą valstybės interesams. Kita vertus, Kibirovas pateikia banalią buržuazinę santuokinio gyvenimo idilę ir tėvystę kaip ideologinės kovos būdą su dominuojančiais romantizmo ir postmodernizmo (kaip jis mano) diskursais ideologinėje XX a. dešimtojo dešimtmečio Rusijos erdvėje.

Chronotopas vs. heterotopija (Vladimiro Sorokino apysakos *Pūga* pavyzdžiu)

Jasmina Vojvodić

Zagrebo universitetas, Zagrebas, Kroatija

Straipsnyje analizuojamas Sorokino apysakos *Pūga* (2010) chronotopas (M. Bachtinas). Rajo no gydytojas Platonas Iljičius Garinas kartu su pagalbininku Perčuša turi nukakti į Dolgoję miestelį. Kelionė vyksta žiemą, daktaras Garinas gabena vakciną, kuri turi sustabdyti baisią ligą „černuchą“. Kelyje jie sutinka įvairių kliūčių (mažą piramidę, vilkus, sniegą, mirusį milžiną). Romaną galima skaityti kaip kelio chronotopą. Herojai patenka ir į *kitas erdves* – haliucinacijų ir sapnų, kurias galima vadinti heterotopijomis (M. Foucault). Ypač svarbus yra Perčušos paskutinis sapnas, tampantis jo mirtimi. Perčušos mirtis paaiškina romano *motto* – Aleksandro Bloko eiles apie sielos atsiskyrimą nuo mirusio kūno. Foucault *kitų erdvių* sąvoka ir Freudo sapnų interpretacija (troškimų išsipildymas) paaiškina Sorokino herojų sapnus. Galiausiai, tekstas aprašo tris erdvės lygmenis: pirmoji erdvė yra reali kelionės iš Dolbešino į Dolgoję erdvė; antroji erdvė (heterotopija) yra haliucinacijų ir sapnų erdvė, trečioji erdvė yra nežinoma erdvė, į kurią vyksta daktaras Garinas, paimtas į nelaisvę kelių kinų, ir kur vyksta sušalęs iki mirties Perčuša. Pastarąją erdvę galima vadinti „viršheterotopija“.

Heterotopijos šiuolaikinėje tautosakoje ir literatūroje

Arkadij Goldenberg

Volgogrado valstybinis sociopedagoginis universitetas, Volgogradas, Rusija

Straipsnyje analizuojamos šiuolaikinio miesto folkloro heterotopijos, aptinkamos siaubo pasakojimuose ir sadistinėse eilėse. Priešingai nei tradicinė tautosaka, šie žanrai turi ryšių su šiuolaikine Rusijos postmoderniaja literatūra. Aktualizuodami archajinei ir klasikinei folkloro tradicijai būdingas kategorijas (savas/svetimas, kultūrinis/natūralus, siaubas/juokas), jie kuria naują semantiką ir pragmatiką, įsitraukia į žaidimą, kur juokas ne tiek laimi, kiek išstumia baimę. Literatūroje atsiranda nauja estetinė paradigma: „teksto malonumas“ (Roland Barthes) užleidžia vietą šoko metodams (angl. *estrangement*, baimė, siaubas, pasibjaurėjimas tekstu). Tautosakiniai siaubo žanrai prisideda prie naujos estetikos sukūrimo: siaubo erdvė tampa viena pagrindinių šiuolaikinės kultūros heterotopijų.